

12. Хант Г. О природе сознания: С когнитивной, феноменологической и трансперсональной точек зрения / Г. Хант. – М. : ООО «Издательство АСТ», 2004. – 555 с.
13. Bourguignon E. Dreams and altered states of consciousness in anthropological research / E. Bourguignon // Psychological Anthropology / ed. by F. L. Hsu. – Cambridge, Mass. : Schenkman, 1972. – P.403–434.
14. Jung C. G. Von den Wurzeln des Bewusstseins / C. G. Jung. – Zurich : Rascher, 1954.
15. Jung C. G. Die Dynamik des Unbewussten / C. G. Jung Ges. – Werke. Bd.8. – Zurich : Rascher. – 1967.

Солонько Леонид. Феноменология бытийственного опыта. В статье показано, что сознательное обращение к бытийному опыту может стать эффективным средством разрешения экзистенциальных проблем, стоящих перед современным человеком. Обосновывается мысль о том, что легитимизация и вписание бытийного опыта в современный культурный контекст невозможны без его рациональной интерпретации. Показано, что описание феноменологии бытийного опыта является важной стадией научного понимания этого явления. Обращается внимание на тот факт, что при всех доктринальных различиях между различными религиозными системами, феноменология их базового религиозного опыта, практически, тождественна. Для иллюстрации данного положения в статье предпринято обращение к классическим религиозным текстам, принадлежащим к разным, часто весьма далеким, культурным традициям, например к таким, как буддизм и христианство. Отсюда делается вывод о том, что в основании любой религиозной системы лежит единый универсальный опыт – опыт бытия, развертывание которого приводит к освобождению от экзистенциальных проблем, что переживается человеком как обретение спасения, достижения благодати и т. д.

Ключевые слова: бытийной опыт, спасение, благодать, транс, архетип, психотехника.

Leonid Solonko. Existential Experience Phenomenology. The article shows that conscious appeal to the experience of beingness can be an effective instrument of resolving the existential problems facing modern man. The author substantiates the idea that the legitimisation and inscribing existential experience in the contemporary cultural context is impossible without its rational interpretation. It is shown that the description of the phenomenology of existential experience is an important step in the scientific understanding of this phenomenon. Attention is drawn to the fact that for all the doctrinal differences between the various religious systems, their basic phenomenology of religious experience is practically identical. To illustrate this situation, in the article it was attempted appeal to the classical religious texts belonging to the different, often quite distant, cultural traditions, such as Buddhism and Christianity. Hence the conclusion there is one, the same for all, universal experience lays in the basis of any religious system – the experience of beingness, deployment of which leads to the release of the existential problems that the person is experienced as attainment of salvation, grace etc

Key words: existential experience, salvation, grace, trans, archetype, psychotechnique.

Стаття надійшла до редколегії
11.03.2014 р.

УДК 165.2

Марія Яруш

Становлення нової культури мислення як суспільний імператив

У статті досліджено нову культуру мислення. Виявлено низку характеристик мережевої форми комунікації, що впливає на становлення нової культури мислення. Розглянуто різні концепції її становлення. Здійснений аналіз доводить становлення нової культури мислення як суспільного імперативу.

Ключові слова: імператив, критичне мислення, номадичне мислення, посибілістське мислення, можливісне мислення, трансверсальність.

Постановка наукової проблеми та її значення. В умовах інтенсивного розвитку інформаційної епохи та переходу від класичних форм життєдіяльності людини, що Мануель Кастельс характеризує терміном «віртуальна реальність», обґрунтовується проблема відчуження людини від соціального буття.

Поширення комп'ютерної техніки й інформаційних технологій буквально на всі сфери життя ставить під питання антропологічний складник інформаційної революції, що викликає вдосконалення не тільки техніки або технології, але й людини, насамперед її мислення [13, с. 32].

Людина стає суб'єктивною інформаційною системою, яка входить до об'єктивного загальноінформаційного поля Всесвіту та набуває багатомірності рольового виконання в мережевих структурах існування.

Відтак, нове середовище для особи – це світові мережі, що визначаються розмиванням стійких соціальних структур та мінливістю. Тому, щоб знайти й реалізувати себе в подібних умовах, перед людиною постає завдання – постійне оновлення знань і накопичення інформації, навчання думати по-іншому, уміння пластичності та поліваріативності мислення.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Формування нової культури мислення обґрунтовано в працях З. Баумана, Ф. Гваттарі, Ж. Дельоза, Ж. Дерріда, Г. Жиру, М. Фуко, П. Фрейре й ін.

Серед учених російського та українського простору потрібно відзначити роботи Є. Архіпової, Л. Горбунової, В. Кременя, І. Предборської, С. Силкіної, С. Хоружого та інших.

Мета статті – дослідити становлення нової культури мислення як суспільного імперативу. **Основне завдання** – розгляд характеристик мережевої форми комунікації, яка обґрунтовує різні концепції нової культури мислення й визначення її як суспільного імперативу.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Інформація та ідеї мають свій цикл існування: вони з'являються, перевіряються, використовуються, оновлюються, застарівають. У сучасних умовах ці процеси відбуваються з надзвичайно великою швидкістю та породжують такі обсяги потоків інформації, які просто не можуть бути осяжні й використані людиною.

Нині знання – це вже не «судження в поєднанні з переконанням», вже не домагання правди та впевненості. Знання інформаційного простору полягають у відфільтруванні найнеобхіднішої інформації.

Для адаптації до нової інформаційної реальності розумова діяльність людини піддається певному «переформатуванню», що дає підстави для становлення нової культури мислення, яка, зі свого боку, має стати безумовним суспільним імперативом.

Під імперативом розуміємо світоглядно-регулятивний принцип суспільного розвитку, який діятиме як нормативний чинник, що визначає форми ставлення людини до самої себе, до суспільства, природи.

Так, мислення докритичної епохи розгортається в дійсній модальності як мисленнево-побутова тотожність. Кантівський критичний переворот розбиває цю єдність і переводить мислення в імперативну модальність, установлюючи між ним та дійсністю співвідношення повинності.

«На сьогодні філософія, вичерпавши модальність наївно суцього й сентиментально належного, відкриває в себе можливість третьої модальності – модальності безпосередньо можливого» [11], що обґрунтовує формування можливого (посибілістського) мислення (Л. Горбунова) [4, с. 65].

Загалом, сучасне мислення має характеризуватися складністю та нелінійністю, що, зі свого боку, детерміновано такими теоретичними положеннями, як номадичне (Ж. Дельоз і Ф. Гваттарі), сценарне, можливе / посибілістське (Л. Горбунова), складне мислення (Е. Морен), трансверсальний розум (В. Вельш), з акцентуацією на принципи (ризматичності, трансгресивності, можливості, складності, плюралістичності, відкритості, інноваційності, інтегративності, цілісності, прогностичності, критичності).

Аналіз сучасного інформаціонального суспільства має розглядатися, передусім, із погляду характеристик мережевої форми суспільної комунікації. Вони виступають передумовами для становлення нової культури мислення людини й набуття останньою гнучкості в процесі взаємодії з іншими суб'єктами такого суспільства.

Перша характеристика зазначеної форми комунікації – нелійність. Так, Ж. Дельоз і Ф. Гваттарі говорять про мережу як про «ризому» освіту, що не має центрального стержня, але має розгалужену структуру. На їхню думку, у широкому розумінні поняття «ризома» може бути застосовано до опису сучасного світу який характеризується відсутністю централізації, упорядкованості і симетрії.

Крім того, М. Кастельс відзначає, що традиційні вертикальні зв'язки в побудові всіляких структур поступаються місцем мережевим горизонтальним структурам. Глобалізація, яка призводить до виникнення численних спільнот на локальному рівні, стимулює всесвітні зв'язку цих співтовариств по горизонталі. Такі спільноти, що будуються за єдністю або близькістю інтересів і мотивацій їхніх учасників, зв'язуються один з одним подібно до осередків мережі. Причому «мережі» виникають на всіх рівнях, що призводить до різкого зниження вертикальних процесів у політиці, економіці та культурі.

В умовах сучасного світу людина, яка мислить лінійно, що й тепер реально в деяких галузях науки, стає принципово непотрібною і навіть небезпечною. Президент Німецького товариства з вивчення складних систем і нелінійної динаміки К. Майнцер стверджує: «Наш підхід допускає, що фізична, соціальна та ментальна реальність є нелінійною і складною. Цей істотний результат синергетичної епістемології зумовлює серйозні наслідки для нашої поведінки. Потрібно ще раз підкреслити, що лінійне мислення може бути небезпечним у нелінійній складній реальності... Ми повинні пам'ятати, що в політиці та історії моноказуальність може призвести до догматизму, нетолерантності та фанатизму» [15, с. 48].

В. Кремень відзначає, що підхід до вивчення й пізнання складних систем, якою є сучасний соціум, можливий для людини, котра володіє складним мисленням [7, с. 48].

Друга характеристика – багатоваріативність та нестійкість мережі, що зумовлюється множиною інформаційних потоків й обґрунтовує не просто потребу в знаннях, а й уміння її опрацювати.

Це дає змогу зробити перехід до особистості нового типу – інформаційно-адаптованої, основними характеристиками якої є, в передусім, природне включення в інформаційні процеси, здатність до адекватного сприйняття отриманої інформації, налаштованість на її продуктивне використання в діяльності – індивідуальній та соціальній [6, с. 14].

У цьому контексті розглянемо такий інструмент для опанування й здобуття нових знань і стимул для визначення нових пріоритетів, що виходять за межі встановлених стереотипів та загальносформованих поглядів, як критичність.

Багато фахівців відзначають, що мислення може бути критичним тільки тоді, коли воно носить індивідуальний характер. Людина повинна думати самостійно й вирішувати навіть найскладніші питання. Згідно з теорією К. Поппера, будь-яке знання завжди пов'язане із пошуком істини та усуненням помилок безпосередньо за допомогою критики теорій і здогадок – як своїх, так і інших [8, с. 165–167].

Критичне мислення не зобов'язане бути зовсім оригінальним: ідея або переконання іншої людини можуть бути прийняті як власні висновки, тому що це немов підтверджує обрану позицію у вирішенні визначеного питання. Людина, яка мислить критично, може розділяти чийсь точку зору, але ґрунтує свій вибір на самостійних висновках. Самостійність, таким чином, є першою й, можливо, найважливішою характеристикою критичного мислення [14].

Р. Пауль запропонував роз'яснення критичного мислення, як мислення про мислення, коли індивід міркує, щоб покращити своє мислення. Тобто, на думку критичне мислення – це не просто мислення, а мислення, що несе самовдосконалення. Таке вдосконалення приходить із навичками використання стандартів коректної оцінки розумового процесу. Це відповідає тому, що критичне мислення – то вдосконалення мислення на основі визначених стандартів [1, с. 36].

Поняття критичного мислення як концепту можна окреслити як рефлексивне мислення, тобто мислення, яке перевіряє, аналізує само себе, де знання є відправною точкою для використання когнітивних технік і стратегій, що призводить до ймовірнісної оцінки та логічного висновку, яким об'єкт керується під час прийняття рішення.

Як зазначає В. Стьюпін, характеризуючи специфіку сучасного наукового пізнання, відбувається розширення «поля рефлексії» над діяльністю, при цьому «експлікується зв'язок внутрішньонаукових цілей із позанауковими, соціальними цілями й цінностями» [10, с. 712].

Отримання знання стає рефлексивним процесом, необхідний елемент якого – облік його соціальних орієнтацій. При цьому потрібно усвідомлювати сутність критичного мислення, яке спрямоване на розширення меж знання, а не на відображення його через творчість або логіку, та на навчання орієнтуватися в інформації, передусім, щоб забезпечити себе захистом від намагання деструктивного впливу як на загальні рішення, так і на формування філософського сприйняття картини світу загалом.

Зазначене обґрунтовує *третю характеристику* мережевого середовища – «кочівний», або номадичний, спосіб життя людини.

За концепцією «номадології» Ж. Дельоза й Ф. Гваттарі, «номада», «кочівник» – людина, яка перебуває в стані вічного мандрування, невтомного руху по ризомній, мережевій поверхні. Кочівник не вкорінений, постійно переміщується, відмовляючись від будь-якої заданості своєї траєкторії та долаючи будь-які межі [9, с. 64].

«Кочівне» мислення – це відмова від будь-яких жорстко центрованих і визначених смислових систем, оскільки, «пробігаючи» по поверхні змісту, воно ніде не затримується.

Отже, виникає номадичне мислення, що передбачає «уміння мислити динамічно, критично й трансгресивно, долаючи межі будь-яких закритих статичних «порядків»: культурних, дисциплінарних, парадигмальних тощо, тобто уміння мислити відкритими поняттями – концептами, що стрімко рухаються хвилиною зіткнення різнонаправлених сил, що виражають будь-яке множинне, конституують смисл та утверджують відмінності» [3, с. 31–32].

Четверта характеристика – яка обґрунтовується мандрівним, кочівним способом життя, – це «вихід за межі».

Прагнення до визначення, знаходження та відчуття межі свого існування й досвіду, на думку С. Хоружого, визначає новий вид людини – «істоту, котра переступає» («существо переступающее»). Він визначає, що «людина, як «істота, що переступає» – пряма протилежність людині Канта, якій за своєю природою призначено лише дотримуватися Морального Закону й прагнути до Вищого Блага» [14, с. 9].

Людина розглядається як енергія, відкрита для енергії Іншого. Вона розширює своє буття, досягає повноти реалізації. Розмикання людини на зустрічі Іншому С. Хоружий називає онтологічним розмиканням. На онтологічній межі поставлено на карту буття людини. Саме там може – існувати вихід за межі, «трансцендування» людської природи.

Для того, щоб зустрітися з Іншим, із невідомим для неї способом буття, людина має подолати свій онтологічний горизонт, вийти за межі власного буття.

Вихід за межі обумовлює потребу в поліваріантному мисленні як мисленні крізь світи, що постає, як креативно-можливісне, посибілістське, інтерпретативно-контекстуальне, тобто таке, що здатне переключатися з одного гелльштальту на інший [5, с. 33].

Пояснюючи таке твердження, Л. Горбунова зазначає, що предметом філософії в посткритичну епоху виступає світ можливого, покликання якого – примноження можливих світів, можливого (посибілістського) мислення. У такому випадку виникає співвідношення можливого та дійсності. Перевищення можливості над дійсністю – джерело руху й змін у створеному світі, оскільки «сама по собі можливість, без якої ніщо нічого не може, є то субстанційне, що тільки може бути» [4, с. 65].

Однак багатство мисленневого (розумового) досвіду «можливого» в контексті «філософії тотожності» та критико-активістського мислення, на жаль, ще не експлікує структурні й змістовні особливості власне посибілістського мислення. Адже цей досвід, передусім, здійснювався в межах моноонтичної парадигми, тому його можна розглядати лише як досвід можливості того, що ми називаємо можливим мисленням.

Головна умова можливого мислення – це не стільки мислення про можливий об'єкт, скільки про його можливість. Це мислення про дійсний із погляду можливостей об'єкта, тобто можливостей бути іншим.

Множина описів як множина «можливих світів», за якими є десь дійсний «загублений світ». Чим більше «можливих світів» як суб'єктивних, особистісних інтерпретацій світу, тим більше розгорнутим у можливості свої багатоманітності постає для нас цей світ. «Можливі світи» як вікна, через які світ уявляється нами, та другого способу зустрічі зі світом не існує [4, с. 67].

Отже, можливе мислення являє собою кроскультурне мислення, тобто таке, що здійснює комунікацію «скрізь можливі світи».

П'ята характеристика, яка є невід'ємною під час розгляду нової культури мислення, – це трансверсальність.

Трансверсальна лінія – це шлях, дорога «між», вона завжди проходить у просторі «між речами». Час трансверсального шляху – між часами, подібно до «позачасового часу» М. Кастельса. «Позачасовий» трансверсальний шлях прокладається не до якогось кінцевого пункту призначення (адже він не має кінця), а задля поєднання пунктів як відмінностей. Із цією метою конструюються мости й термінали – трансверсалії – як певні досвіди, що поєднують непоєднуване.

Якщо ми звернемося до внутрішньої ефективності розуму, то постійно стикатимемося з мистецтвом трансверсальності та переходу – між концепціями, думками, фазами й рефлексіями. Такі переходи стають посередником усіх операцій розуму та утворюють його первинні потенції. В. Вельш слушно твердить: «розум споконвічно детермінований трансверсальністю. В цьому сенсі трансверсальний розум уявляється мені фундаментальним видом розуму взагалі» [2, с. 101].

Виходячи з цього, М. Сандбозе називає веб-простір середовищем трансверсального розуму. Переплетення й переходи набувають медіареальності у веб-просторі як електронні лінки. За М. Сандбозе, мережа – автентичне середовище трансверсального розуму [2, с. 106].

У відкритому розумовому просторі синергетичної філософії мислення про можливе стає можливим мисленням, набуваючи здатності до трансгресивного виходу за межі актуально-наявного не тільки до іншої, нової можливості, а й до того, що в цьому «можливому світі» розуміємо як неможливість. Трансгресивність стає релевантною в синергетичному способі мислення як мислення «скрізь світи».

Висновки й перспективи подальших досліджень. Виклики сучасної цивілізації вимагають від людини бути технологічно забезпеченою позачасовою багатофункціональністю, коли вона може одночасно займатися багатьма процесами та, розв'язуючи безліч проблем, перебувати в багатьох місцях і діяти в різних ситуаціях одночасно.

Сучасний контекст мережевого суспільства потребує радикальної трансформації мислення з формуванням таких характеристик, як динамічність, пластичність, нелінійність, критичність, номадичність, трансверсальність. Завдяки формуванню нової культури мислення відбувається процес трансгресії, виходу за межі, тому прогрес переростає в трансгрес, тобто перетинає межу власного людського буття.

Отже, сучасне мислення виступає засобом формування «відкритої» ідентичності. Сьогодні йдеться не про технології виробництва речей, а про креативні технології «виробництва людей», їхніх потреб, способу життя, цінностей у формах культурно-символічних продуктів мережевого суспільства.

Джерела та література

1. Архіпова Є. О. Критичне мислення як необхідна складова розумової діяльності людини в межах сучасного інформаційного суспільства / Є. О. Архіпова, О. В. Ковалевська // Гуманітарний часоп. – 2012. – № 2. – С. 34–38.
2. Горбунова Л. Мислення у світі плюральності: проект трансверсального розуму В. Вельша / Л. Горбунова // Філософія освіти : наук. часоп. – 2012. – № 1–2 (11). – С. 92–109.
3. Горбунова Л. С. Номадизм як спосіб мислення та освітня стратегія / Л. С. Горбунова // Філософія освіти. – 2011. – № 1–2 (10). – С. 17–34.
4. Горбунова Л. С. Опыт поссибилистского мышления в современном философском дискурсе / Л. С. Горбунова // «Науковий вісник». Серія «Філософія». – Х. : ХДПУ, 2002. – Вип. 12 – С. 112–128.
5. Горбунова Л. С. Принципи реформування вищої освіти в контексті інтеграційних процесів / Л. С. Горбунова // Філософські науки. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2007. – С. 28–34.
6. Костина А. В. Национальная культура – этическая культура – массовая культура: баланс интересов в современном обществе / А. В. Костина. – М. : ЛИБРОКОМ, 2009. – 216 с.
7. Кремень В. Інноваційна людина як мета сучасної освіти / Кремень В. // Філософія освіти. – 2013. – № 1 (12). – С. 7–21.
8. Поппер К. Открытое общество и его враги. Т. 1 : Чары Платона / К. Поппер ; пер. с англ. ; под ред. В. Н. Садовского. – М. : Феникс, Междунар. фонд «Культурная инициатива», 1992. – 448 с.
9. Силкіна С. Синергійна антропологія як чинник формування нової гуманітарної парадигми / С. Силкіна // Філософія освіти. – 2013. – № 1. – С. 61–70.
10. Стёпин В. С. Теоретическое знание / В. С. Стёпин. – М. : ПрогрессТрадиция, 2000. – 744 с.
11. Сумма теологии // Антология мировой философии : в 4 т. – Т.1, ч. 2. – М. : Мысль, 1969. – С. 830.
12. Усанов І. В. Самість як віртуальний проект постсучасності / І. В. Усанов // Інтелект. Особистість. Цивілізація : темат. зб. наук. пр. із соц.-філос. проблем. – Вип. 10 / голов. ред. О. О. Шубін. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2012. – С. 147–153.
13. Урсул А. Д. Информация и мышление / А. Д. Урсул. – М. : Знание, 1970. – 50 с.
14. Хоружий С. С. Фонарь Диогена. Критическая ретроспектива европейской антропологии / С. С. Хоружий. – М. : Ин-т философии, теологии и истории св. Фомы, 2010. – 688 с.
15. Mainzer K. Thinking in Complexity : the Complex Dynamics of Matter, Ming and Mankind / K. Mainzer. – Berlin : SpringerVerbag, 1994.

Яруш Марія. Становлення нової культури мышлення як общественный императив. В статті досліджується нова культура мислення. Определены характеристики сетевой формы коммуникации, которая влияет на становление новой культуры мышления. Рассмотрены разные концепции становления новой культуры мышления. Проведенный анализ доказывает становления новой культуры мышления в качестве общественного императива.

Вызовы современной цивилизации требуют от человека быть технологично обеспеченной позавременной многофункциональностью, когда она может одновременно заниматься многими процессами и решать множество проблем, пребывать во многих местах и действовать в разных ситуациях.

Это обуславливает переход до личности нового типа – информационно-адаптированной, основными характеристиками которой являются, в первую очередь, природное включение в информационные процессы, способность до гибкого восприятия полученной информации.

Современный контекст сетевого общества требует радикальной трансформации мышления с формированием таких характеристик, как динамичность, пластичность, нелинейность, критичность, номадность, трансверсальность. Благодаря формированию новой культуры мышления, происходит процесс трансгрессии, выход за границы, поэтому прогресс перерастает в трансгресс, то есть пересекает грань собственного бытия.

Ключевые слова: императив, критическое мышление, номадическое мышление, POSSIBILITY мышление, трансверсальность.

Yarush Mariya. Establishment of a New Culture of Thinking as a Social Imperative. The article is devoted to research of new culture of thinking. The row of descriptions of the network form of communication which influences on becoming of new culture of thought is exposed. Different conceptions of becoming of new culture of thinking are considered. The conducted analysis proves formation of a new culture of thought as a public imperative.

Challenges of modern civilization require the person to be technologically well-to-do out of time multifunctionness, when it may be simultaneously engaged in many processes and to decide solve many problems, to be in many places and to operate in different situations at the sometime.

It is an base of the transition to a new type personality – informative-adapted, basic descriptions of which is, at the first, natural plugging in informative processes, ability to flexible perception of the setting information.

The modern context of network society requires radical transformation of thinking with forming of such descriptions as: dynamic quality, plasticity, non-linearity, critically, nomadic, transversality. By to forming of a new culture of thought going a process of transgression, that is why the progress outgrows in transgress, that crosses the verge of own life.

Key words: imperative, critical thinking, nomadic way of thinking, possibility thinking, transversality.

Стаття надійшла до редколегії
12.03.2014 р.